

HAMKORLIK SIFATLI TA'LIM TIZIMINING ASOSIY TAMOYILI SIFATIDA

Qurbonova Baxtixon Qo'chqarbayevna
FarDU dotsenti

Annotatsiya: Ushbu maqolada hamkorlik pedagogikasining asosiy tamoyillari va yondashuvlari xususida fikr bildirilgan.

Kalit so'zlar: individual yondashuv, kommunikativ layoqat, shaxsiy-insonparvarlik yondashuv, ta'lim strategiyasi.

Hamkorlik pedagogikasi doimo izlanishni, kreativlikni va yangi-yangi g'oyalarni birga yuzaga chiqarishni talab qiladigan keng qamrovli fan hisoblanadi. Shuning uchun ham hamkorlik pedagogika fani yil sayin rivojlanib bormoqda. Buning negizida hech shubhasiz hamkorlik tamoyili yotadi. Hamkorlik sifatli ta'lim tizimining asosiy tamoyillaridan biridir. Ijtimoiylasuvdagi hamkorlik orqali esa ko'proq samarali dasturlar yaratiladi. Pedagogik hamkorlik, bu faqat o'qituvchilar orasidagi hamkorlik emas, balki o'qituvchi va talabalar orasidagi hamkorlikdir. O'qituvchilarning talabalar bilan o'zaro hamkorligi talabalardagi o'zlariga bo'lgan ishonchni yanada ortishiga olib keladi va bu dars samaradorligini oshirib, ularga sifatli ta'lim olishlarida katta yordam beradi. Ahamiyatli narsa shuki, pedagogik hamkorlik, bu o'qituvchilarni o'zlarining doimiy ta'lim usullaridan voz kechishlari emas, aksincha, dars samaradorligini oshirish hamda sifatli ta'lim muhitini yaratishda talaba bilan o'zaro birgalikdagi faoliyatni ya'ni hamkorlikni yuzaga keltirishdir.

Hamkorlik pedagogikasining asosiy yo'nalishlaridan yana biri shaxsiy-insonparvarlik yondashuvidir. Shaxsiy-insonparvarlik yondashuv shaxs sifatlarini har tomonlama rivojlantirishga qaratilgan ta'lim tizimi markazida turadi. Mazkur yondashuv ta'lim oluvchi shaxsi, uning ichki dunyosi, qobiliyatlari, imkoniyatlari, erkinlik va adolatlilik, yaxshilik va baxtning axloqiy kuch-qudratini rivojlantirishga yo'naltirilgan. Ta'lim muassasasining maqsadi – shaxsning ichki kuchlari va imkoniyatlarini uyg'otish, ularning to'liq va erkin rivojlanishi uchun zarur shart-sharoitlar yaratishdir. O'quv-tarbiya jarayonida ta'lim oluvchiga shaxsiy-insonparvarlik yondashuvi N.N.Azizxo'jayeva, R.Safarova, N.M.Egamberdiyeva, B.X.Xodjayev, G.K.Selevko, I.S.Yakimanskiy bir qator tadqiqotlarda shaxsga yo'naltirilgan pedagogik texnologiyalarning kommunikativ asosi sifatida o'rganilgan. Mazkur yondashuvning mohiyati quyidagi g'oyalarning yig'indisi tarzida yuqorida nomlari qayd etilgan mualliflarning konsepsiyalarida aks etgan. Aynan bugungi kunga kelib ta'limning asosiy maqsadi o'quv-tarbiya jarayonining shaxsga yo'naltirilganligi

asnosida ta'limga va shaxsga nisbatan yangicha va innovatsion qarash: shaxsiy pedagogik faoliyatning obyekti emas, aksincha subyekti sifatida aks etadi; shaxs esa – bunda qandaydir ichki va tashqi maqsadlarga erishish vositalari emas, balki ta'lim tizimi maqsadi; har bir ta'lim oluvchi qobiliyatli, ko'plab ta'lim oluvchilar iqtidorli; shaxsning muhim sifatleri sifatida yuksak axloqiy qadriyatlar (yaxshilik, sevgi, mehnatsevarlik, vijdon, qadr-qimmat, fuqarolik va boshqalar) aks etadi. Pedagogik munosabatlarni insonparvarlashtirish va demokratlashtirish: pedagogik muhabbat, ta'lim oluvchilar taqdiriga qiziqish bilan qarash; ta'lim oluvchiga yuksak ishonch bilan qarash; hamkorlik, muloqot mahorati; to'g'ridan-to'g'ri majburlashdan voz kechish; ijobiy rag'batlantirishning muhimligi; ta'lim oluvchi shaxsiga ta'lim subyekti, faollik va erkin tanlash sohibi sifatidagi munosabat; o'qituvchi va ta'lim oluvchi huquqlarini tenglashtirish; ta'lim oluvchining erkin tanlashga bo'lgan huquqi tushuniladi. Zamonaviy sharoitda to'g'ridan-to'g'ri natija bermaydigan “majburlab o'qitish” metodidan voz kechish balki majburlovsiz, ishonchga asoslangan talabchanlikni yo'lga qo'yish; o'qitishga tug'ma qiziqishlarni ko'payganligi; majburlashning o'rnini muvafaqqiyatga erishishga imkon beradigan istak bilan almashtirish; ta'lim oluvchilarni erkinlik va tashabbuskorlikka qo'yib berilishi; ta'lim oluvchilarga ularning subyektligi, o'z-o'zini namoyon etishi, ijtimoiylashuvi, hayotiy o'z o'rnini belgilashiga yordam ko'rsatish, pedagogik qo'llab-quvvatlash. Bugungi kunda individual yondashuvni yangicha talqin etishda quyidagi xulosaga kelindi: “barcha o'quv fanlardan ta'lim oluvchiga qarab borish emas, aksincha ta'lim oluvchidan boshlab sekin asta o'quv faniga borish” tamoyilining bajarilishi; bunda ta'lim oluvchilarning barcha qobiliyatlari va mavjud bugungi imkoniyatlarini inobatga olgan holda o'qitish; ta'limda o'zlashtirishda o'rtachalikdan voz kechish; ta'lim oluvchi shaxsining eng yaxshi sifatlarini izlash; shaxsni pedagogik tashxis eta olish (qiziqish, turli qobiliyatlari, jarayonga yo'nalganlik, Menlik, ijobiy xarakter, kreativ fikrlash jarayonlarining o'ziga xosligi)ning qo'llanilishi; shaxsning o'quv-tarbiya jarayonidagi barcha o'ziga xosliklarini hisobga olish zarur. Shuningdek, talabalarda ijobiy ma'nodagi “Men-konsepsiyasi”ni shakllantirish: pedagogik muloqotning ta'lim oluvchilarda o'ziga ijobiy munosabatni rivojlantirishning yo'nalganligi; hayotiy faoliyatning ijobiy yo'l-yo'riq va motivlarini shakllantirishni ko'zda tutadi. Bugungi kunda olamni yaxlit tarzda turli fanlar kesimida o'rganish alohida dolzarblik kasb etmoqda. Chunki, aksariyat kishilar ongida yirik muammolar va ularni yechishning muayyan darajasi mavjud emas. Ma'lumki, xalqning ijtimoiy tajribasi ta'lim jarayonida yosh avlodga taqdim etiladi. Ta'lim strategiyasini o'zgartirish uchun uchinchi ming yillik bo'sag'asida yangicha metodologiya asosida ta'lim tizimi isloh qilina boshlandi. Bu esa, fanda sohalararo

aloqadorlik, hamkorlikda faoliyatni tashkil etish paradigmasini vujudga keltirdi. Pedagogika sohasida amalga oshirilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kattalar va bolalar hamkorligining pedagogik asoslari hayotiy faoliyat jarayonida ularning birgalikda voqelikni kuzatishi, ishtirok etishi, ijod qilishi, bilimlarni o'zlashtirishi, shuningdek, har bir shaxsning o'z-o'zini rivojlantirishi jarayonidagi hamkorlik; bolalar va kattalarning ijodiy imkoniyatlari, qobiliyatlarini to'liq amalga oshirishga imkon beruvchi birgalikdagi ijodkorlik tarzida yuzaga chiqadi. Pedagogik-psixologik tadqiqotlarni tahlil etish asosida o'quv-bilish faoliyatidagi ta'lim oluvchilarning hamkorligining invariant belgilarini aniqlashtirdik. Pedagogika sohasida amalga oshirilgan turli tadqiqotlar N.I.Barakovskaya, N.V.Bordovskaya, Ye.V.Korotayeva, I.A.Larionova ta'lim oluvchilar o'rtasidagi hamkorlik asosida falsafada subyektini faol harakatlanuvchi, bilim sohibi, ong va irodaga ega inson sifatida qarash ta'lim oluvchining subyektiv nuqtai nazari bilan bevosita bog'liqligini ko'rsatadi. Masalan, I.A.Larionova hamkorlik – bu hamkorlik faoliyatida o'zining subyektiv nuqtai nazari, ya'ni barqaror ijobiy emotsional holatini, mustaqilligi, bilish faolligi, hamkorlikdagi faoliyat, o'zaro birgalikdagi harakat qilayotgan barcha ishtirokchilarning natijalariga samimiy munosabatda bo'lish ko'nikma va malakalarining rivojlanganligining yuqori darajasini namoyon etish, deb izohlaydi. N.I.Barakovskayaning qayd etishicha, sinfdoshlar orasida hamkorlikni tashkil etish jarayonida ta'lim oluvchilar o'zining shaxsiy sifatlarini o'zgartirishga tayyorgarlikni namoyon etadigan o'z-o'ziga ta'sir ko'rsatish obyekti va bir paytning o'zida vaziyat subyektini sifatida shakllanadi. Demak, ta'lim oluvchilarning subyektiv nuqtai nazarini faollashtirish o'quv-bilish faoliyatida ta'lim oluvchilar hamkorligining invariant belgisini o'zida aks ettiradi.

Ijtimoiylashuvda hamkorlik pedagogikasining asosiy tamoyillari va yondashuvlari quyidagicha:

Tamoyillari	Ijtimoiy faoliyatni tashkil etishga doir yondashuvlar
- kasbiy kompetentlik;	- antropologik, insonparlik;
- ta'limda insonparvar yo'nalganlik;	- tizimli-yaxlitlik;
- hamkorlik (pedagogik o'zaro birgalikdagi faoliyat);	- shaxsga yo'naltirilganlik;
- madaniy uyg'unlik;	- subyektiv faoliyatga yo'naltirilganlik;
- tabiat bilan uyg'unlik;	- polisubyektivlik;

- kreativlik;	- dialogik;
- integratsiya;	- madaniy-insonparvarlik
- pedagogik evristika;	- kasbiy o'z-o'zini takomillashtirish
- uzviylik;	- innovatsion
- uzluksizlik	- pragmatik

Xulosa qilib aytganda, ijtimoiylasuvdagi hamkorlik ta'lim-tarbiya sifatini takomillashtirish mazmuni sinergetik yondashuvga asoslangan o'qituvchilarni hamkorlikdagi faoliyatga tayyorlash va kooperativ ta'limni tashkil etish yo'llarini belgilash uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Hamkorlik pedagogikasi nazariyasiga oid ta'limning mazkur bo'g'inlarida foydalanishga yo'naltirilgan o'quv adabiyotlarini yaratish, yoshlarga olamni yaxlit tarzda tushunish va anglash uchun imkoniyat yaratish, ta'lim tizimining muayyan qismlarida hamkorlik tamoyilini joriy qilish, pedagogik hamkorlik metodidan ham foydalanish, ta'lim oluvchilar hamda o'qituvchilar orasida ishchan dialog muhitini vujudga keltirish, hamkorlik ta'lim jarayonining shaxs shakllanishiga yo'naltirilganligi, ongli tarzda o'z metodikasi va ish uslubini yaratishga o'rgatish hozirgi kunning dolzarb masalalaridan biri sanaladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Azizxo'jayeva N.N. O'qituvchi tayyorlashning pedagogik texnologiyasi. – T.: TDPU, 2000. – 52 b.
2. Abdullaeva Sh.A. Hamkorlik pedagogikasi. – T.: Fan va texnologiya, 2017. – 178 bet.
3. Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat– Toshkent: TDPU, 2003. – B. 234.
4. Бордовская Н.В., Реан А.А. Педагогика. – СПб.: Питер, 2001. –с. 276
5. Бараковская Н.И. Воспитание отношений сотрудничества между школьниками 5-7 классов на основе гуманистических ценностей методами педагогического консультирования – Екатеринбург, 1998. – 37-б.
6. Кортаева Е.В. Педагогическое взаимодействие: становление дефиниции // Педагогическое образование в России. – 2007. – №1. – С. 73-83
7. Ларионова И.А. Ситуация успеха в учебной деятельности как фактор развития отношений сотрудничества в системе учитель-ученик: дис. ... кан. пед. наук. – Екатеринбург, 1996. – 127 с.

8. Ларионова И.А. Ситуация успеха в учебной деятельности как фактор развития отношений сотрудничества в системе учитель-ученик: дис. ... кан. пед. наук. – Екатеринбург, 1996. – 7-8-б.

9. Дьяченко, В.К. Сотрудничество в обучении: о коллективном способе обучения. – М.: Просвещение, 1991. – 192 с.

10. Жокина Н.А. Педагогические основы сотрудничества взрослых и подростков в детских общественных самодеятельных объединения: дис. ... кан. пед. наук. – Киров, 1996. – 168 с.

